

תוכן העניינים

- 1 פתח דבר
- 5 שלמי תודות

שער ראשון

מְשַׁפָּאת אל-אַנָּאר – היבטים היסטוריים-פילולוגיים

- 9 ביוגרפיה אינטלקטואלית קצרה של אֲבו חֲאֵמֵד אל-עִזְאֵלִי
- 18 זמנו, מקום חיבורו וכותרו של מְשַׁפָּאת אל-אַנָּאר
- 23 המהדורה הערבית של מְשַׁפָּאת אל-אַנָּאר העומדת ביסוד תרגומי לעברית ..
- 31 התרגומים הלועזיים של מְשַׁפָּאת אל-אַנָּאר בימי-הביניים ובעת החדשה ...
- 35 התרגומים העבריים של מְשַׁפָּאת אל-אַנָּאר בימי-הביניים

שער שני

מדע ההתגלות בין מיסטיקה, דת ופילוסופיה

- 43 הקדמה
- 51 המסע הפנימי אל המסתורין של האור האלוהי
- 53 המסע הטופולוגי השמימה – מְעַרָאג אל-סַאֲלִכִין
- 56 המסע של האוהב לאהובו
- 62 המסע האלכימי של זיכוך הנשמה

שינוי מצבי תודעה

- 64 פתיחת הלב
- 72 פקחת העין הפנימית
- 89 הסרת צעיפי התודעה (כְּשֶׁף אל-חַגָּאב)

97	..	התאולוגיה פוגשת מיסטיקה: תהליכי תאולוגיזציה של החוויה המיסטית
97	"מִשְׁפָּאת אל-אֲנָאר" כאוטוביוגרפיה מיסטית
101	תהליכי תאולוגיזציה של החוויה המיסטית
108	..	הפילוסופיה פוגשת מיסטיקה: תהליכי רציונליזציה של החוויה המיסטית
110	הדיאלקטיקה שבין כיסוי לגילוי סודות האורות האלוהיים
111	אזוטריזם כתולדה של רדיפה
120	שם מילים נשקפות – אזוטריזם כתולדה של חוויה שמעבר לשפה
125	תקבולת בין החשיבה הדיסקורסיבית ובין הארה, נבואה והתגלות
126	נבואה, הארה והתגלות כמדרגת הכרה שמעבר לחשיבה הדיסקורסיבית
129	בין אברהם אבינו ובין הנביא מוחמד
137	הארה, נבואה והתגלות כביטוי העילאי של המוניזם

שער שלישי

התרגום כמרחב דיאלוגי בין יהדות לאִסלאם

147	הקרמה
150	מִשְׁפָּאת אל-אֲנָאר בראי התרגומים העבריים בימי־הביניים
153	התרגום כמרחב חדש של שיח בין דתות ובין תרבויות
157	..	אסטרטגיות של תרגום: בין אסטרטגיות מבייתות ובין אסטרטגיות מזירות
161	התרגום האנונימי – אסטרטגיה מזירה
166	התרגום של ר' יצחק ב"ר יוסף אלפאסי – אסטרטגיה מבייתת
173	..	אבן קאמד אל-עזאלי כמעצב מחדש את המיסטיקה היהודית בימי־הביניים
		קווים עיקריים לתולדות השפעתו של "מִשְׁפָּאת אל-אֲנָאר" על הוגים יהודים
204	בתקופת הרנסנס: בין ר' יוחנן אלימנו ובין דון יצחק אברבנאל

שער רביעי

מִשְׁפָּאת אל-אֲנָאר – תרגום לעברית בת־זמננו

		פרק ראשון: ביאור דברי הפסוק: אֱלֹהִים הוּא אוֹר הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ
217	(סורה 24: האור, פסוק 35)
		פרק שני: פרשנות אלגורית של הגומחה, המנורה, הזכוכית, עץ הזית,
233	שמן הזית והאש

פרק שלישי: ביאור דברי הנביא מְחֻמַּד עליו השלום: לְאֵל שְׁבָעִים צְעִיפִי
אֹר וְחֶשֶׁךְ לוֹ הֵסִירָם הָיְתָה שׁוֹרְפֶת הַדֶּרֶת זֶיו זֶהָר פָּנָיו אֶת כָּל מִי שֶׁנָּפַל
מִבְּטוֹ עָלָיו 246

שער חמישי

מְשַׁבָּאת אל־אֲנֹאֵר – התרגומים העבריים בימי־הביניים

מאורות אלהיות 255

משפית האורות בפרדס הניצנים – תרגם ר' יצחק
ב"ר יוסף אלפאסי 291

הערות לתרגום 329

ביבליוגרפיה 399

מפתח השמות 482

מפתח העניינים 486

פתח דבר

אתה אור עליון ועיניי פל־נפש זכה יראוך
אתה אור נעלם בעולם הזה ונגלה בעולם הנראה
אתה אור עולם – ועין השכל לך תכסוף ותשתאה
וענני עונים מעיניה יעלימוך.
בהר יי יראה.
אפס קצהו תראה וכלו לא תראה.
ר' שלמה אבן גבירול¹

"מי כהחכם ומי יודע פשר דבר" (קהלת ח 1). מה שהניע אותי לקבל עלי את מלאכת התרגום של החיבור **משפאת אל־אנואר** (גמחת האורות) מערבית קלסית לעברית בת־זמננו הוא מעשה שאירע לי בימי חורפי. ומעשה שהיה כך היה:
בתקופת לימודי באוניברסיטה העברית לתואר השני למדתי אצל מורתי, פרופ' חוה לצרוסי־יפה, סמינר על מקורותיו הערביים של הספר **כתאב אל־הדיאה אלי פראיץ אל־קלוב** (ספר ההדרכה אל חובות הלכות) לר' בחיי אבן פקודה (מת ב־1080).² היא העריכה מאוד את משיכתי העזה למיסטיקונים הצופים ביהדות ובאסלאם אשר להם בשכרון עדנים התמכרתי. לימים פנתה אלי מורתי וביקשה לפגוש אותי בהקדם. באתי אליה אל משרדה בהר הצופים, ובמעמד זה היא העניקה לי מעטפה חומה ובה תרגום עברי של **משפאת אל־אנואר** לאבן פקודה אל־עזאלי שנעשה בימי־הביניים. היה זה כתביד ותיקן מספר 209, שפוענח והודפס במכונת כתיבה בידי תלמידתה ד"ר אביבה שוסמן, כפי שכתוב על המעטפה. היא אמרה לי שחשבה בזמנו לתרגם את **משפאת אל־אנואר**, חיבור שהיה קרוב אל לבה, לעברית בת־זמננו, כפי שעשתה בזמנו בהצלחה רבה לחיבור אחר של אל־עזאלי, **אל־מנקד מן אל־צלאל ואל־מוציל אלא די אל־עזא**

- 1 בתי שיר מתוך **כתר מלכות** לר' שלמה אבן גבירול. ראו שלמה אבן גבירול, **כתר מלכות לרבי שלמה אבן גבירול**, בעריכת ישראל לויז, כולל מהדורה ביקורתית, תל אביב תשס"ו, עמ' 259. על השפעות השירה הצופית על שירתו של אבן גבירול ראו Raymond P. Scheindlin, "Ibn Gabirol's Religious Poetry and Sufi Poetry", *Sefarad* 54 (1994), pp. 109-141
- 2 בחיי אבן פקודה, תורת חובות הלכות לרבנו בחיי בן יוסף אבן פקודה, מקור ותרגום (תרגום לעברית, ביאר והכין יוסף בכה"ר דוד קאפח), ירושלים תשל"ג.

ואל-גִּלְאֵל (הַפּוֹדָה מִן הַתְּעִיָּה וְהַטְעוֹת וְהַמּוֹכִיל אֶל בְּעַל הָעֵז וְהַמְלֻכּוֹת),³ ולהוסיף לו כנספח את התרגום העברי של ימי-הביניים. עוד הוסיפה ואמרה שהיא כבר לא תוציא מחשבה זו לפועל אך לא פירטה באזוני את הסיבות לכך,⁴ ולכן היא מעניקה לי אותו בתקווה שאני אעשה זאת באחד הימים. לא ארכו הימים והיא נתבקשה לישיבה של מעלה. לימים הבנתי שבמפגש עמי ציוותה עלי מורתי, בדרכה העדינה, לתרגם מחדש את מִשְׁפָּאֵת אל-אֲנֹאֵר לעברית בת-זמננו ולהוציאו לאור. הזמן עובר, הזמן נוהר, והכאב בלבי העיק עלי שאיני מוציא את צוואתה מהכוח אל הפועל. אך לכל זמן ועת לכל חפץ, והגיעה עת דודים לקיים את צוואתה ולגאול חיבור זה מתהום הנשייה.

"אֵיִה הַשֵּׁם בְּקִרְבוֹ אֶת רוּחַ קְדָשׁוֹ" (ישעיהו סג 11). התרגום של מִשְׁפָּאֵת אל-אֲנֹאֵר מערבית קלסית לעברית בת-זמננו משתלב במאמץ הכביר שקיבלתי עלי בשנים האחרונות להחיות את הרוחניות הישראלית מתוך התחדשות הנבואה ורוח הקודש. היא עוברת בעת הזאת דרך הַתְּחִיָּוֹת החיבור בין בני ישראל ובין בני ישמעאל, שהגיע לשיאו בתור הזהב של היהודים בימי-הביניים בארצות האסלאם ומאז הלך ושקע לאטו, לדאבון לבי. זאת לדעת כי רוח הקודש משותפת היא לכל בני אנוש בלי הברדל דת, מין ומגדר, גזע ומעמד חברתי, ועל כך זעק אליהו הנביא ואמר:

- 3 אבו חאמד מוחמד אלגזאלי, הפודה מן התעייה והטעות והמוכיל אל בעל העוז והמלכות (תרגמה, הקדימה מבוא והעירה הערות חוה לצרוסי-יפה), תל אביב 1965.
- 4 למעשה היא כבר החלה לחקור את התרגומים העבריים לחיבור מִשְׁפָּאֵת אל-אֲנֹאֵר שנעשו בימי-הביניים, ואף הוסיפה וכתבה כי "מרבית התרגומים העבריים של כתבי אלגזאלי, שטרם ראו אור, ממתינים עדיין למחקר שיטתי". ראו: חוה לצרוסי-יפה, עולמות שזורים: ביקורת המקרא המוסלמית בימי-הביניים (תרגם מאנגלית אביגדור שנאן), ירושלים תשנ"ט, עמ' 161. לאחרונה נתחבר מחקר על התרגומים העבריים בימי-הביניים של מִשְׁפָּאֵת אל-אֲנֹאֵר (משכית האורות). ראו: ארז צברי, "התרגומים העבריים של 'משכאת אלגזאלי' לאבו חאמד אל-עזאלי", עבודת מוסמך, אוניברסיטת בראילן תשע"ד. על מחקר על התרגום העברי של ר' אברהם ב"ר חסדאי לחיבור של אל-עזאלי מִיִּזְאֵן אל-עֵמֶל (מאזני צדק) ויחסו למקורות האסלאמיים, ראו: משה גושן-גוטשטיין, "מדרכי התרגום והמתרגמים בימי-הביניים: א. פסוקי מקרא ואמרות חז"ל בתרגום 'מיזאן אל-עמל אל-עזאלי'", תרביץ כג (תשי"ג), עמ' 74-80; אחמד שחלאן, "כתאב מיזאן אל-עמל: לאבו חאמד אל-עזאלי אל-תרגמה אל-עבריה: מאזני צדק אל-מיזאן בין אל-מפאהים אל-אסלאמיה ואל-תקאליד אל-יהודיה", *Ghazali: La Raison et le Miracle*, *Table Ronde Unesco 9-10 decembre 1985*, Paris 1987, pp. 93-117. עוד על התרגומים מערבית לעברית בימי-הביניים ראו: יאיר שיפמן, "על תרגום 'רסאלה חי בן יקטאן' לעברית", *לשונונו* 11 ג-ד (תשס"ז), עמ' 331-341. Steven Harvey, "Arabic Into Hebrew: The Hebrew Translation Movement and The Influence of Averroes Upon Jewish Thought", Daniel H. Frank and Oliver Leaman (eds.), *The Cambridge Companion to Medieval Jewish Philosophy*, Cambridge 2003, pp. 258-261; Jonathan P. Decter, "The Rendering of Qur'anic Quotations in Hebrew Translation of Islamic Texts", *Jewish Quarterly Review* 96 (2006), pp. 347-348

מעיד אני עלי
את השמים ואת הארץ
בין ישראל בין גוי בין איש בין אשה בין עבד ובין שפחה
הכל לפי המעשה שהוא עושה
כך רוח הקדש שורה עליו.⁵

מי שבחר ללכת בדרכי הנביאים בישראל, הלא המה אנשי הקבלה והחסידות וקומץ אישים מבעלי הפילוסופיה, השירה והספרות העברית לדורותיה; ואילו מי שהידמו לנביאים וליקטו ממסורותיהם באסלאם, הלא המה המיסטיקונים הצופים לדורותיהם.

”הִנֵּה בְּאוֹר פְּנֵיךָ יִהְלֶכֶן” (תהלים פט 17). המסתורין של האור האלוהי שבה את לבם של כל החוזים בזהר האלוהי בדתות העולם ובתרבויותיו. באסלאם, אחר הביטויים הנעלים למסתורין זה הוא החיבור משפּאֵת אל-אַנְנָאר של אָבוּ חַאמַד אל-עֶזְאֵלִי. במרכזו של חיבור קטן כמות ורב איכות זה פירוש עמוק על דרך הסוד של פסוק האור המפורסם המופיע בקוראן (סורת האור, 35), ובו נאמר כך:

אֵלֶּה הוּא אוֹר הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ	اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
אוֹרוֹ נִמְשָׁל לְגִמְחָה	مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ
אֲשֶׁר בָּהּ מְנוֹרָה	فِيهَا مِصْبَاحٌ
וְהַמְנוֹרָה עֹשִׂיָה זְכוּכִית	المِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ
וְהַזְכוּכִית כְּכוֹכֵב נוֹצֵץ	الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ
הִיא הַצֵּתָה (בְּשִׁמְנוֹ שֶׁל עֵץ) מְבָרֵךְ עֵץ זַיִת	يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ
לֹא מְקַצְוֵי מִזְרַח וְלֹא מְקַצְוֵי מַעֲרָב	لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ
שִׁמְנוֹ כְּמַעֲט שִׁיאִיר אֲף אִם לֹא תִגַע בּוֹ אִשׁ	يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ
אוֹר עַל גִּבֵּי אוֹר	نُورٌ عَلَى نُورٍ
אֵלֶּה יִנְחָה אֶל אוֹרוֹ אֵת אֲשֶׁר יַחְפֹּץ	يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ

وَاللّٰهُ يَمْسُلُ لِلْاِنْسٰمِ مَسْجَلِمْ
 اَللّٰه יִמְשַׁל לְאֲנָשִׁים מְשָׁלִים
 אֵלֶּה יִדְעַ כֹּל דְּבַר.⁶

وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ
 وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

פסוק האור הקראני היה לסמל מרכזי בזרמים העיקריים של המיסטיקה הצופית לדורותיה. מטבעו של סמל רוחני מעין זה שהוא מתפתח ומתעשר, הולך ומשתנה בכל דור ודור לפי טעמו ורוחו. מקום בפני עצמו נתייחד בתולדות הפרשנות הצופית של פסוק האור הקוראני בחיבורו של אבו חַאמַד מְחַמַד אל-עִזְאֵלִי בחיבורו מְשַׁפְּאֵת אל-אֲנַוָּאר, אשר זכה להיכנס לאוצר הספרים של המיסטיקה העולמית כיצירת מופת לדורות.⁷ בחיבור זה ביקש אל-עִזְאֵלִי להעניק פשר רציונלי-מיסטי למסתורין של האור האלוהי. התזה העיקרית שלו היא כי האלוה הוא האור המוחלט – זהה עם מהותו העצמית וכל אור זולתו אינו אלא מטפורה.

חיבור זה שימש במשך דורות רבים מקור השראה למחשבה הרציונליסטית-המיסטית ביהדות לא פחות משהיה נר תמיד לאסכולת האשֶׁרְאִקִיָּה בפילוסופיה הרציונליסטית-המיסטית באסלאם מזה ולזרמים הצופיים באסלאם מזה. אין ספק כי החיבור מְשַׁפְּאֵת אל-אֲנַוָּאר, מורה נבוכי הזמן של המסע הפנימי לְמִסְתוּרֵינֵי שֶׁל האור האלוהי, הוא פרק חשוב ומרכזי בתולדות הרוחניות האנושית ומקום רב ונכבד לו בכינונה של הנבואה, רוח הקודש והרוחניות הישראלית החדשה. על כן הגיעה עת דודים לפתוח את גִּמְחַת הָאֲזוּרֹת בלבוש השפה העברית בת־זמננו לפני כל מי שלכו חפץ באור האלוהי.

”לְהַתְּהַלֵּךְ לְפָנַי אֱלֹהִים בְּאֹר הַחַיִּים” (תהלים נו 14). על כל אלה קיבלתי עלי בדחילו ורחימו את המשמיה הנכבדה לתרגם לעברית בת־זמננו את מְשַׁפְּאֵת אל-אֲנַוָּאר, יצירתו הנפלאה ומעוררת ההשראה של אבו חַאמַד אל-עִזְאֵלִי, מופת האסלאם ופאר הדת, באופן מדויק ובהיר ככל האפשר, עם ביאורים והערות, כדי להנגיש אותו לקורא שפת עבר ללימוד, להרהור מעמיק ולתרגול מדיטיטיבי; כדי שיפדהו מהתעייה והטעות, יחולל בו בהדרגה תהליך פנימי של שחרור מכבלי התודעה, ויובילו אל בעל העוז והאמונה, להתחבר בחיבור פנימי לאור האלוהי.

6 הקוראן (תרגם מערבית והוסיף הערות, נספחים ומפתח אורי רובין), תל אביב תשע”ו, עמ’ 282-382. פסוקי הקוראן בעברית בחיבור זה מצוטטים מתרגומו של אורי רובין. על הפרשנות הצופית של פסוק זה ראו Kristin Z. Sands, *Ṣūfī Commentaries on the Qur’ān in Classical Islam*, London 2006, pp. 110-135

7 Scott Michael Girdner, “Reasoning with Revelation: The Significance of the Qur’anic Contextualization of Philosophy in Al-Ghazālī’s ‘Mishkāt al-Anwār’, (The Niche of Lights)”, Ph.D. Dissertation, Boston University 2010, pp. 37-41

- (22) המין השני – הם אלה המצעפים באחרים מן האורות הבלולים בעלֵטת הדמיון. הם אלה המתעלים מעבר לחושים. הם אמתו שיש דבר שהוא מעבר לגופים המוחשיים, אך הם אינם יכולים להרחיק לכת מעבר לדמיון. לכן הם עובדים את המצוי היושב על כסא הכבוד.
- (23) השפלים ביותר בדרגתם הם אל-מגֵסמה.²⁸⁶ אחריהם באים כל סוגי אל-כראמיה.²⁸⁷ אבל אי אפשר לי לבאר מאמריהם ושיטותיהם כי אין תועלת להאריך על אודותם. אבל הנעלים ביותר במעלתם הם אלה השוללים את הגשמיות וכל מקריה, למעט הכוון המתאפיין ב"למעלה":²⁸⁸ מפני שדבר שהוא מעבר לקטגוריה של הכוונים ושלא נתן לתארו מחוץ לעולם ולא בתוכו אינו קיים לדעתם, מאחר שלא נתן לדמיון אותו. אך הם אינם תופסים שהדרגה הראשונה של המשפלות היא מעבר לקטגוריה של הכוונים.²⁸⁹
- (24) המין השלישי – הם אלה המצעפים באורות האלהיים ולכודים בהקשים שכליים מטעים וחשוכים.²⁹⁰ על כן הם עובדים לאללה השומע, הרואה, המדבר, היורע, בעל כח, רצון, חי שמעבר לקטגוריה של הכוונים. אבל הם הבינו את התארים הללו כאלו היו זהים לתארים המתחסיים לבני תמותה. יתכן שאחד מהם יצהיר ויאמר: "דברו – קול ואותיות, כדברינו". יתכן שאחד מהם יעלה מדרגה ויאמר: "לא, אלא הוא כדבור בנפש, ואינו קול ואינו אותיות". אם הם מתבקשים לבאר את אמתת התארים: "שמיעה", "ראיה" ו"חיים" ביחס לאללה יתעלה הם שבים וטוענים שיש דמיון מבחינת המשמעות גם אם הם מכחישים את מציאותם המוחשית בדבור,²⁹¹ מאחר שהם אינם משיגים כלל ועקר את המשמעיות של התארים הללו ביחס לאללה יתעלה. ולכן הם אומרים בענין רצונו של אללה יתעלה: "הוא מחדש – כמו רצוננו, הוא מבקש ומתכוון – כמו שאנו מתכוונים".²⁹² שיטות אלו מפרסמות ואין צורך לפרטן.²⁹³
- (25) אלה הם המצעפים בין היתר באורות האלהיים המערכים בחשכה של ההקשים השכליים. כל אלו הם מינים של הסוג השני ומצעפים באור הבלול בחשך. בעזרת אללה נצליח.

הסוג השלישי

- (26) הם מצעפים על ידי האור המחלט. הם מתחלקים לקבוצות רבו מספר. ואולם אני אתיחס רק לשלוש קבוצות מהם:²⁹⁴
- (27) הקבוצה הראשונה²⁹⁵ יודעת את משמעותם האמתית של תארי אללה. הם משיגים שהתארים "דבור", "רצון", "יכלת", "מדע" וכיוצא בהם אינם חלים על אללה באותו אופן שהם חלים על בני אדם.²⁹⁶ הם נמנעים מלדעת את אללה בתארים הללו אלא יודעים אותו ביחסו לנבראים, כמו שידע משה עליו השלום, כששאלו

פָּרְעָה: ﴿מִיָּהוּ רַבּוֹן הָעוֹלָמִים﴾ (סוּרָה 26: הַמְשׁוֹרְרִים, פְּסוּק 23).²⁹⁷ חֲבָרֵי קְבוּצָה זוֹ סוֹבְרִים כִּי הָרַבּוֹן הַנִּשְׁגָּב, שֶׁקִּדְּשָׁתוֹ נִעְלִית מֵעֵבֶר לְמִשְׁמָעוֹת הַתְּאָרִים הַלְלוּ, הוּא הַמְּנִיעַ אֶת הַשָּׁמַיִם וּמְנַהֵגֵם.²⁹⁸

(28) הַקְּבוּצָה הַשְּׁנֵי²⁹⁹ עוֹלָה בְּמִדְרַגָּתָה עַל פְּנֵי אֱלוֹ שֶׁקִּדְּמוּ לָהּ מִבְּחִינָה זוֹ שֶׁהַתְּגָלָה לָהֶם שֵׁשׁ רַבּוּי בְּשָׁמַיִם³⁰⁰ וּמָה שֶׁמְּנִיעַ כָּל רִקִּיעַ מִסֵּיִם הוּא יִשׁוּת נִפְרֶדֶת הַמְּכַנֶּה בְּשֵׁם "מְלֶאךָ",³⁰¹ וּמָהֶם יֵשׁ רַבִּים. יַחֲסֵם [שֶׁל הַמְּלֶאכִים] לְאוֹרוֹת הָאֱלֹהִים הוּא כִּיחַס הַכּוֹכָבִים וְלְאוֹרוֹת הַמּוֹחֲשִׁים.³⁰² כְּמוֹ כֵּן, הַתְּגָלָה לָהֶם שֶׁהַשָּׁמַיִם הָאֱלוֹ נִכְלָלִים בְּתוֹךְ גִּלְגַּל אַחֵר הַמְּסוֹבֵב אֶת כָּלֵם בְּאֻמְצָעוֹת תְּנוּעָתוֹ סִיבּוּב אַחַד שֶׁלֵם מִדֵּי יָמָה. עַל כֵּן, הָרַבּוֹן הוּא הַמְּנִיעַ אֶת הַגִּלְגָּל הַמְּקִיף,³⁰³ הַכּוֹלֵל³⁰⁴ אֶת הַגִּלְגָּלִים כָּלֵם, מֵאֲחֵר שֶׁהֵם שׁוֹלְלִים אֶת הָרַבּוּי בִּיחַס לְאֱלֹהִים.

(29) הַקְּבוּצָה הַשְּׁלִישִׁית³⁰⁵ עוֹלָה בְּמִדְרַגָּתָה עַל פְּנֵי אֱלוֹ שֶׁקִּדְּמוּ לָהּ. הֵם אוֹמְרִים שֶׁהַנְּעֵת הַגּוֹפִים בְּאֻמְצָעוֹת פְּעֻלָּה יִשִּׁירָה חֵיבַת לְהַחֲשִׁב כְּשֵׁרוֹת לְרַבּוֹן הָעוֹלָמִים, לְעַבְדוֹ וּלְצִיַת לוֹ, עַל יְדֵי עֵבֶד מֵעַבְדָּיו, הַמְּכַנֶּה מְלֶאךָ.³⁰⁶ יַחֲסוּ שֶׁל הַמְּלֶאךָ לְאוֹרוֹת הָאֱלֹהִים הַטְּהוֹרִים הוּא כִּיחַס הַיָּרֵחַ לְאוֹרוֹת הַמּוֹחֲשִׁים.³⁰⁷ הֵם טוֹעֲנִים שֶׁהָרַבּוֹן יִתְעַלָּה הוּא מִי שֶׁהַמְּנִיעַ הִזָּה³⁰⁸ סָר לְמְרוֹתוֹ.³⁰⁹ [זֹאת וְעוֹד], הָרַבּוֹן יִתְעַלָּה הוּא הַמְּנִיעַ אֶת הַכּוֹלֵל³¹⁰ בְּאֻמְצָעוֹת צוֹ אֱלֹהִים³¹¹ וְלֹא בְּפְעֻלָּה יִשִּׁירָה.³¹² וְאוֹלֵם, בְּסוּג שֶׁל צוֹ זֶה וּבְמַהוּתוֹ יֵשׁ עֲמִימוֹת.³¹³ תִּקְצַר הַבְּנָתֵם שֶׁל רַבִּים מְלֶהֲשִׁיגוֹ וְסִפֵּר זֶה אֵינוֹ סוֹכְלוֹ.

(30) כָּל אֲנָשִׁי הַקְּבוּצוֹת הַלְלוּ מִצַּעֲפִים בְּאוֹרוֹת הַמַּחֲלָטִים.

(31) הַקְּבוּצָה הַרְבִּיעִית³¹⁴ הֵם אֵלֶּה הַמְּגִיעִים [לְשִׁלְמוֹת הַנְּעֻלָּה].³¹⁵ הַתְּגָלָה לָהֶם שֶׁהָרַבּוֹן אֲשֶׁר סָרִים לְמְרוֹתוֹ³¹⁶ מֵתְאָר בְּתִכּוּנָה הַמְּנַגֶּדֶת לְאַחֲדוֹת הַמַּחֲלָטוֹת וּלְשִׁלְמוֹת הַנִּשְׁגָּבָת, סוּד שֶׁסִּפֵּר זֶה אֵינוֹ סוֹכֵל לְגִלְתוֹ. גַּם הַתְּגָלָה לָהֶם שֶׁהֵיחַס בֵּין הָרַבּוֹן אֲשֶׁר סָרִים לְמְרוֹתוֹ וּבֵין הַמְּצוּי הָאֲמִתִּי הוּא כִּיחַס הַשָּׁמַשׁ לְאוֹר הַמּוֹחֲשִׁי.³¹⁷ לְכֵן הֵם פָּנוּ מִמִּי שֶׁמְּנִיעַ אֶת הָרִקִּיעִים,³¹⁸ וּמִמִּי שֶׁצּוּה לְהַנִּיעַ אוֹתָם³¹⁹ אֶל מִי שֶׁיִּצַר אֶת הָרִקִּיעִים וּמִי שֶׁיִּצַר אֶת הַצּוּי לְהַנִּיעֵם.³²⁰ וְכֵן הֵם הַגִּיעוּ בְּתִפְסוּתָם לְמְצוּי הָאֲמִתִּי³²¹ שֶׁהוּא נִשְׁגָּב מִכָּל מָה שֶׁהִשִּׁיג מִבְּטָם קֶדֶם לְכֵן.³²² זִיו פְּנֵיו שֶׁל הָרֵאשׁוֹן הָעֲלִיּוֹן שָׂרַף אֶת כָּל מָה שֶׁהִשִּׁיגָה רְאִיתָם שֶׁל הַמְּבִיטִים וְאַבְחַנְתֶּם,³²³ שֶׁכֵּן הֵם נוֹכְחִים לְדַעַת שֶׁהוּא הַמְּקַדֵּשׁ בְּיֹתֵר וְהַנִּשְׁגָּב בְּיֹתֵר מִכָּל מָה שֶׁאֲמַרְנוּ וּמָה שֶׁתְּאָרְנוּ לְמַעַלָּה.

(32) הַקְּבוּצָה הַרְבִּיעִית מֵתְחַלֶּקֶת לְתַת־קְבוּצוֹת. בְּהֵן נִמְנָה מִי שֶׁכָּל דְּבָר שֶׁהִשִּׁיג בְּחוּשׁ הָרֵאִיָּה נִשְׂרַף, נִמְחַק וְהִיָּה לְאִין. אֵךְ הוּא נִשְׂאָר כְּשֶׁהוּא צוֹפֵה בִּפְיֵי וּבְקִדְּשָׁה,³²⁴ וְכִשְׁהוּא צוֹפֵה בְּמַהוּתוֹ בִּפְיֵיו³²⁵ אֲשֶׁר הִשִּׁיגוּ מִשׁוּם שֶׁהִגִּיעַ לְנוֹכְחָתוֹ הָאֱלֹהִית.³²⁶ אִם כֵּן, הַדְּבָרִים הַנִּרְאִים בְּחוּשׁ נִמְחַקִּים, אֵךְ לֹא מִי שֶׁרָאָה אוֹתָם.³²⁷

(33) אֱלוֹ שֶׁנִּעְלָלִים עַל קְבוּצָה זוֹ הֵם הַמִּיחֲדִים שֶׁבֵּין יַחֲדֵי הַסְּגֻלָּה. זִיו פְּנֵיו שָׂרַפָם וְכַבּוּד מְלַכּוֹתוֹ עֲלָפָם. עַל כֵּן, מַהוּתָם נִמְחַקָה וְהִיָּה לְאִין. וְלֹא נוֹתְרָה בָּהֶם אֲפֵלוֹ הַיְכָלָת לְהַעִיף מִבְּטָ חֲסוּף בְּעֲצָמָם, בְּגִין כְּלִיוֹנָם מֵעֲצָמָם. וְלֹא נוֹתֵר אֶלָּא הָאֲחָד,

האמת.³²⁸ כדבר הקראן: ﴿כֹּל דָּבָר סוּפוּ שִׁיאֲבֹד חוּץ מֵאֲשֶׁר פָּנִיו﴾ (סורה 28: ספור המעשה, פסוק 88) שהוא בעבורם "טעם" ו"מצב רוחני". כבר רמזנו לזה בפרק הראשון, ושם בארנו כיצד הם משתמשים במשג היחוד, ואיך חשבוהו.

זאת היא התכלית של המגיעים [לשלמות הנעלה].³²⁹

(34) יש מהם מי שאינם מטפסים במדרגות ועולים צעד אחר צעד כפי הפרטים שצינתי בפניהם. להם לא תארך הדרך.³³⁰ שכן הם משיגים ברגע הראשון את הידיעה הפנימית של הקדשה ואת הרחקת האלהות מכל מה שחוכה להרחיק אותה מהם. על כן, מה ששלט בהם בראשונה שלט בזולתם באחרונה. ההתגלות האלהית הסתערה עליהם בבת אחת וזיו פניו שרף את כל מה שנתן להשיגו בראיה חושית ובהשגה שכלית.³³¹ דומה כי הדרך הראשונה³³² היא דרכו של "הידיד"³³³ ואלו הדרך השניה³³⁴ היא דרכו של "האהוב"³³⁵ תפלת אללה ושלומו עליו. אללה לבדו הוא היודע את סודות צעדיהם ואורות מדרגותיהם.

(35) רמז זה הוא לסוגי המצעפים. אין זה רחוק מן הדעת שאם תפרט את המאמרים³³⁶ ותתחקה אחרי צעיפי ההולכים [בדרכי אללה] יגיע מספרם לשבעים אלה. עם זאת, אם תחקר לא תמצא ולו סוג אחד שאינו נמנה עם הסוגים שמנינו. זאת מאחר שהם מצעפים בתכונותיהם האנושיות או בחושים או בדמיון או בהקשים שכליים או באור המחלט כמו שהקדמתי.

(36) זה מה שעלה על דעתי בתשובה על שאלותיך, אף-על-פי שהשאלה נקרתה באקראי בעת שמחשבותי מפזרות, הרהורי מסעפים וכונתי היתה להתמסר למדע אחר. עצתי לך שתבקש מאללה יתעלה רחמים עלי כל אימת שטעיתי בקלמוסי או מעדה רגלי;³³⁷ מאחר שמסכן לצלל למעמקי הסודות האלהיים, וקשה ולא על נקלה להסתפל באורות העליונים³³⁸ מבעד לצעיפי האנושיות.